

CONVENȚIA CULTURALĂ ROMÂNŌ - CEHOSLOVACĂ DIN PERIOADA INTERBELICĂ ȘI URMĂRILE EI

După Unirea din 1918 unele localități românești din Maramureșul de nord se aflau izolate față de patrie. Astfel la nord de Sighet putem menționa localitățile Biela Cirkev, Apșa de Mijloc, Apșa de Jos și Selo Slatina. Referitor la situația școlilor din aceste localități cu populație românească aflate pe teritoriul primei Republici Cehoslovace aflăm din presa slovacă din România următoarele:

“Românii sunt așezați în zona cea mai estică a țării aproape de Sighet. După ultimul recensământ este vorba de 13160 de suflete, prin ocupație agricultori și muncitori. Analfabeți în proporție de 80%. Pe vremea dualismului au avut 4 școli greco-catolice, care după schimbări (1918 n.n.) au fost complet neglijate de către comună.

Statul (Cehoslovacia n.n.) a organizat 4 școli în care sunt școlarizați în total 1059 de elevi. Școlile cuprind 11 clase în Biela Cirkev, Apșa Mijlocie, Apșa de Jos și Selo Slatina.

În 18 cursuri (de alfabetizare) sunt școlarizați 714 copii. Neșcolarizați rămân 441 de copii. Manualele sunt românești (publicate în România n.n.) cu mici modificări. Sub tipar se află (în Cehoslovacia n.n.) abecedarul românesc și manualul de citire¹. Atât aflăm din articolul intitulat *Cum se îngrijește statul Cehoslovac de mica sa minoritate românească*. Redactorul adaugă doar atât: “Nu cerem cu nimic mai mult pentru minoritatea slovacă din România”.

Existența acestor minorități relativ mici, a celei românești în Cehoslovacia, respectiv a minorităților slovacă și cehă din România, a dus în cele din urmă la încheierea mai întâi a unei convenții culturale și apoi și a celei școlare româno-cehoslovace.

Noile state naționale România și Cehoslovacia au depus eforturi susținute pentru dezvoltarea învățământului național. Acesta fusese frânat pe teritoriul Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului și pe cel al Slovaciei de legislația școlară ungară.

Convențiile amintite erau de dorit cu atât mai mult cu cât România, Cehoslovacia și Iugoslavia au constituit la 1921 Mica Înțelegere, alianță regională a noilor state naționale îndreptată împotriva revizionismului și revanșismului unor cercuri politice din Ungaria.

Interesul Cehoslovaciei pentru sprijinirea învățământului slovac din România era determinat și de faptul că descoperise și minoritatea cehă în regiunile Caraș și Timiș.

Potrivit datelor recensământului din 1930 din România cehii și slovacii reprezentau una dintre minoritățile mici din această țară². În același recensământ este redată și situația școlară respectiv analfabetismul locuitorilor României Mari. Această situație a fost urmărită și de către recensămintele din anii 1948 și 1956.

Pentru o mai bună înțelegere a situației demografice a slovacilor și cehilor din România în perioada interbelică ne putem folosi de datele aceluiași recensământ din anul 1930³.

În județul Bihor, conform acestui recensământ, trăiau 10277 de slovaci, din care în mediul rural 10069. În Sălaj trăiau 5771 de slovaci, din care doar 45 în orașe. Județul Satu Mare avea la 1930 un număr de 400 locuitori slovaci.

Cel mai mare număr de slovaci locuiau în județul Arad: 10883. După cum rezultă din datele statistice ale recensământului respectiv, localitatea cu cel mai mare număr de locuitori slovaci era Nădlacul.

În privința așezărilor locuite de către cehi acestea se aflau în județele Severin și Caraș. Slovacii și cehii locuiau și în județul Timiș-Torontal.

Un factor principal al păstrării identității naționale îl reprezintă școala. Aceasta împreună cu biserica în limba maternă era și în concepția slovacilor din România o condiție esențială a dăinuirii lor pe aceste meleaguri.

În acest sens se încheie Convenția culturală româno-cehoslovacă. Convenția a fost ratificată la 10 noiembrie 1936 de către Consiliul de Miniștrii al României. Ea îmbunătățește cadrul juridic pentru dezvoltarea învățământului slovac și ceh din România, respectiv cel românesc din Cehoslovacia.

¹ *Slovenský týždenník*, II, 1930, 17 (mai departe prescurtat *Sl. t.*).

² *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930. Neam, limbă, religie*. Vol. II, Ed. I, București, Comisia Națională de Statistică (se va prescurta *Recensământul din 1930*).

³ *Ibidem*, octombrie 1937.

Articolul 1 al convenției preciza posibilitățile creării școlilor minoritare slovace și cehe pe teritoriul României, respectiv românești pe teritoriul Cehoslovaciei, în condițiile existenței într-o localitate a cel puțin 30 de copii minoritari de vârstă școlară.

Articolul 2 stabilea drept valabile regulamentele școlare ale statului pe teritoriul căruia funcționa școala. Limba de predare urma să fie cea a minorității în clasele I și a II-a; în clasa a III-a studiul limbii oficiale devenea obligatoriu.

Articolul 3 stabilea obligativitatea respectării programei analitice a statului pe teritoriul căruia trăia o minoritate.

Articolul 4 se referea la învățători:

- a) Învățătorul urma să aibă cetățenia statului pe teritoriul căruia funcționa școala.
- b) Învățătorul urma să fie de confesiunea majorității elevilor cărora le preda.
- c) Până nu va avea minoritatea învățători proprii, se accepta activitatea învățătorilor din țara semnată de Convenție. După 5 ani aceștia urmau să se prezinte la examenul de limba română, istoria și geografia statului pe teritoriul căruia funcționau.

Articolul 5 prevedea asigurarea școlilor cu cadre didactice.

Articolul 6 prevedea asigurarea burselor pentru elevii minoritari care ar avea înclinații spre continuarea studiilor și organizarea cursurilor de limbă și literatură maternă la institutele pedagogice pentru acești studenți.

Articolul 7 permitea, sub rezerva obținerii prealabile a aprobării de către Ministerul Învățământului a manualelor de citire și a materialelor didactice folosite pe teritoriul celuilalt stat semnat al convenției.

Articolul 8 preciza posibilitatea organizării cursurilor la care elevii minoritari vor avea posibilitatea să învețe obiectele școlare în limba română pe teritoriul Cehoslovaciei, iar în România în limbile cehă, respectiv slovacă.

Articolul 9 permitea organizarea școlilor primare particulare conform prevederilor Convenției.

Această convenție a fost semnată de către G. Angelescu din partea Ministerului Învățământului din România și de către înputernicitul Ministerului Învățământului Cehoslovaciei, Ján Šeba⁴.

Situația precară a școlilor din zona bihoreano-sălăjană era cunoscută îndeajuns de bine și de către Consiliul Național Slovac din Bratislava. Lipsa dascălilor, dar mai ales a localurilor de școală trebuia rezolvată.

În aceste condiții Consiliul Național Slovac începe o acțiune de subscripții sub deviza: "Doar o cărămidă" pentru școlile minoritare din Bihor, Sălaj, Sătmar și Bucovina⁵.

Începând cu anul 1934 este dată în folosință la Budoii școala slovacă construită cu fondurile adunate de Consiliul Național Slovac. Ea a început să funcționeze din octombrie 1934⁶. În anul următor, 1935, își începe activitatea școala de la Vărzari, construită din aceleași fonduri⁷.

La 28 octombrie 1936, într-un cadru festiv prilejuit de ziua națională a Cehoslovaciei, și-au început activitatea școlile construite din investițiile Consiliului Național Slovac în localitățile: Borumlaca, Șerani, Valea Cerului, Valea Ungurului, Boiana Huta, Huta Voievozi, Șinteu. La inaugurarea acestor școli a participat și inspectorul școlar general Bota, ca reprezentant al ministrului Angelescu⁸.

Noile școli construite în Bihor și Sălaj aveau însă nevoie și de cadre didactice. Prin Ordinul nr. 158067/1936 din 21 octombrie erau numiți învățători din Cehoslovacia la școlile din Budoii, Șinteu, Băiaș, Huta-Voievozi, Făget, Vărzari, Fegernic. Școala din Fegernic era școală confesională romano-catolică⁹. Despre situația acestei școli mai aflăm că avea un dascăl din Slovacia, care sosise în România cu ajutorul unui demnitar bisericesc român¹⁰.

La Bicaciu, predarea în limba slovacă a fost introdusă spre supărarea preotului (romano-catolic) maghiar, nemulțumit cu trecerea copiilor slovaci de la școala maghiară la cea slovacă. Preotul

⁴ Môt'ovská, A, *Nadlacká kronika*, manuscris păstrat în forma dactilografiată, p. 393.

⁵ *Ibidem*, p. 147.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 148.

⁸ *Naše snahy*, II, 1937, 5 (mai departe N.s.).

⁹ N.s. I. 1936, 2.

¹⁰ *Ibidem*.

interzicea rugăciunea și cântul bisericesc în limba slovacă. În aceste condiții învățătorul preia și orele de religie¹¹.

La 21 octombrie 1936 învățătorul titular J. Benčík cu catedra la Nădlac este transferat cu postul la secția slovacă a școlii din Mocrea¹².

Noi numiri de învățători din Cehoslovacia se fac apoi la școlile din Borumlaca, Șerani, Huta-Voievozi, Boiana Huta și Șinteu¹³.

Din aceeași sursă aflăm și de numirea unui învățător slovac la școala din Poiana Micului din Bucovina. Aici învățătorul slovac a înscris cu ajutorul colegului român 50 de copii slovaci, constituind o clasă. Reacția polonezilor a fost promptă. Ei răspundeau zvonuri că învățătorul este bolșevic ceh și ateu. La biserică protestau împotriva liturghiei în limba slovacă. În acest context și slovaci din Brestovăț înaintează un memoriu Ministerului Culturii și Învățământului, solicitând deschiderea unei școli slovace și cerând un învățător slovac¹⁴.

La Vucova se solicita școală slovacă și preot slovac. În anul școlar 1937 - 1938 s-au făcut noi pași în vederea întăririi rețelei școlare slovace în Transilvania. A avut loc inaugurarea și sfințirea școlilor din localitățile Zăuani Băi, Sacalasău, Făget și Valea Târnei¹⁵. Au fost numiți pentru anul respectiv școlar învățători din Cehoslovacia în Școlile Făget, Huta-Voievozi, Vărzari, Sacalasău Nou, Zăuani, Valea Târnei și Budoii¹⁶.

În zona bănățeană, unde rețeaua de școli fusese construită încă sub Austro-Ungaria de parohiile luterane, sprijinirea școlilor slovace de către Cehoslovacia s-a manifestat prin numiri de învățători slovaci la Brestovăț, Teș, Berzovia, Butin, Țipari și Nădlac¹⁷.

Noi demersuri în sensul organizării învățământului dar și a asociațiilor culturale slovace se desfășurau la 1938 la Nădlac, prin constituirea Uniunii asociațiilor culturale slovace¹⁸.

Se fac demersuri pentru numirea unui director slovac responsabil pentru bunul mers al învățământului. Acest director urma să aibă dreptul de inspectare și supraveghere asupra tuturor școlilor slovace din Nădlac și din întreg județul Arad. Condiția era să cunoască limba română, necesară în contact cu organele școlare românești¹⁹.

Situația din anul 1938, an care a precedat izbucnirea celui de al doilea război mondial, a fost probabil cea mai bună sub aspectul funcționării și încadrării școlilor slovace din România interbelică.

În 1938, datorită sprijinului Cehoslovaciei și cadrului legal creat de Convenția culturală și școlară româno-cehoslovacă, asociația culturală a minorității slovace din România era pe deplin constituită.

Se naște o nouă intelectualitate slovacă din România. Dacă la 1929 existau în toată țara doar 6 învățători care-și nostrificaseră diplomele²⁰, situația se îmbunătățește în urma terminării studiilor pedagogice de către tineri slovaci, ca de exemplu: J. Benčík, P. Mázik, M. Benčík²¹. Acești tineri și-au încheiat cursurile gimnaziale cu examenul de absolvire²².

Învățătoarele suplinitoare Z. Dovál'ová și E. Môt'ovská reveneau și ele din Cehoslovacia pentru a se încadra²³.

Apar însă și absolvenți ai învățământului pedagogic din România. B. Kubicová termina Institutul pedagogic din Craiova²⁴.

La Oradea, în virtutea convenției încheiate la 1936, Institutul Pedagogic primea primii 6 studenți slovaci din Transilvania din rândul minoritarilor. Bursele le erau asigurate de Consiliul Național Slovac.

¹¹ N. s. II. 1937, 5.

¹² N. s. II. 1937, 7.

¹³ N. s. II. 1937, 11.

¹⁴ N. s. II. 1937, 29.

¹⁵ N. s. II. 1937, 27.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ N.s. III. 1938, 7.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Sl. t. I*, 1929, 28.

²⁰ *Sl. t. I*, 1929, 5.

²¹ *Sl. t. I*, 1929, 15.

²² *Sl. t. I*, 1929, 24.

²³ *Sl. t. III*, 1930, 31.

²⁴ N.s. II 1937, 29.

Evoluția istorică a statului slovac apărut în urma destrămării primei Republici Cehoslovace prin dictatul de la München, alinierea acestuia la politica Axei precum și ciuntirea României Mari, dar și evoluția ambelor state până în august 1944, în cadrul aceleiași alianțe politico-militare au necesitat noi înțelegeri interstatale cu privire la școlile slovace din Nădlac și Banat. Aici și-au continuat activitatea majoritatea dascălilor slovaci, nevoiți din septembrie 1940 să părăsească școlile slovace din Bihor și Sălaj²⁵.

După terminarea celui de al doilea război mondial, în perioada 1945 -1949 se revine la situația de dinainte de destrămarea Cehoslovaciei. Cu anul 1949 se încheie procesul de repatriere a populației cehe și slovace din România, ocazie cu care dascălii proveniți din Cehoslovacia părăsesc România²⁶.

Gimnaziul ceho-slovac constituit la 25 noiembrie 1945, la Nădlac²⁷, devenit școală medie, va fi cel care va pregăti învățătorii pentru minoritățile slovacă și cehă din România postbelică²⁸.

NICOLETA HUSZARIK

LA CONVENTION CULTURELLE ROUMAINE-TCHÈQUE DE LA PÉRIODE D'ENTRE-GUERRES ET SES CONSÉQUENCES

RÉSUMÉ

Le ci-présent article offre, dans sa première partie, des informations sur la minorité roumaine vivant en Tchécoslovaquie, tout comme sur les minorités tchèque et slovaque de Roumanie, à l'époque de l'entre-deux Guerres Mondiales. En ayant comme point de départ l'idée qu'un des facteurs essentiels de la préservation de l'identité nationale est représenté par l'école, les deux États ont conclu une convention culturelle, qui a été ratifiée par le Conseil des Ministres de la Roumanie. Cette convention précisait les possibilités de la création des écoles minoritaires dans les deux pays, établissait les conditions de déroulement du processus d'enseignement, tout comme le statut des enseignants. Elle précisait aussi des aspects liés aux effets bénéfiques de la convention culturelle ci-dessus mentionnée, plus précisément la création de nouvelles écoles et l'installation dans des postes de nouveaux maîtres d'école.

²⁵ Porubský J., *Niektoré problémy slovenských menšinových škôl v Rumunsku v rokoch 1939-1944*, în *Slováci v zahraničí*, II, Matica slovenská, Martin, 1974, p. 2-52.

²⁶ Vaculík J., *K reemigrácii a usídľovaní Slovákov z Rumunsku v pohraničí českých zemí v letech 1946-1949*, în *Slováci v zahraničí*, XII, Matica slovenská, 1987, p. 92-109.

²⁷ Proces verbal din 25 noiembrie 1945 (Înființarea Gimnaziului ceho-slovac din Nădlac).

²⁸ *Memorialul a 50 de ani de învățământ liceal cu limba de predare slovacă din România*, Nădlac, 1995.